

Rypefangst i Varanger

Varanger samiske museum har i samarbeid med Bioforsk Svanhøvd utarbeidet informasjon om fugler i samisk tradisjon i Varanger.

Faktaark for prosjektet «Fugleturisme i Midt- og Øst-Finnmark», et prosjekt i «Naturarven som verdiskaper (M)»

”Til at fange benevnte fugle, gjøre Lapperne et tett Gierde af Birke-Træer, som de i Skoven med Bul og Top nedfælde, og legge et efter andet langs hen sd Marken med deres Toppe og Grene hinanden ganske nær; undtagen at de her og der ned ved Jorden efterlade en saa stor Aabning, at en maadelig Fugl kan komme der igjennem; i enhver af bemeldte Aabninger indsette de en liden med Snarer behængt Green, hvilken de med begge Enderne, ligesom med to fra hinanden udspendte Fingre, nedstikkes i Jorden. Naar Ryperne, ved Gierdets eene Side pillende knoppe af Træerne, gaae fra et Træ, som bemeldte Gierde bestaaer af, til et andet, og dem, i det de saa gaae, forekommer et af de Huk, som Grenen med Snarene staaer udi, vil de smyge igiennem, for at komme paa den anden Side af Gierdet, og med det samme blive hængende i Snaren.” (Beskrivelse over Finmarkens lapper 1767, Knud Leem)

Beskrivelsen av snarefangst av rype (*giron/girun*) fra 1700-tallet forteller om en fangstform som har foregått tilnærmet uforandret over lang tid. Opprinnelig som matauk, men senere i større grad som inntektskilde.

At rypa har vært en ressurs som har blitt utnyttet i Varanger finnes det spor av helt fra steinalderen, og det er gjort funn av bein av rype både på en boplass datert til 4700 f.Kr. på Ceavccageadge/Mortensnes og i møddinger til Gressbakkentufter*, ca. 2000 f.Kr.

I nyere tid har rypa vært viktig som en kilde til ekstra inntekt til husholdningene. Guttene lærte tidlig å fange rype, 8-12-års alderen var vanlig. Snarefangst av rype nevnes som den viktigste jaktformen i Nesseby, og tidlig på 1900-tallet tallfestes fangstmengden her til 5000-6000 ryper årlig, noen år mer. En vanlig fangstmengde for et tomannslag kunne være på 200-400 ryper, i gode år opp mot 800-900 fugl. I de andre områdene av Varanger har det også vært drevet snarefangst, men i mindre utstrekning.

Prisene på rype varierte mye. Tidlig på 1900-tallet kunne prisen være 25 øre i et godt år med mye fugl, til 40 øre i dårligere år. I 1920 og 1930-årene lå prisene på 60 øre til 2 kroner per rype. Hvor stor økonomisk

betydning denne fangsten har hatt, illustreres godt av at på denne tiden ble dagsverksarbeid betalt med 2 kroner dagen.

*Gressbakkentuft: store, rektangulære hustufter fra slutten av steinalderen, oppkalt etter stedet Gressbakken på sørsiden av

Lirypa (giron/girun) er den vanligste av rypeartene i Varanger. Fjellrypa er også vanlig, men i fangstsammenheng har nok lirypa vært den viktigste av de to artene.

Varangerfjorden. De hadde to ildsteder langs midtaksen av huset, og flere innganger, ofte én på hver vegg. De er særlig tallrike i Varanger, men er dokumentert langs kysten fra Vest-Finnmark til Kolahalvøya.

Fintfolk på rypejakt. Dampskipsekspeditor Georg Evanger fra Vadsø og kjøpmann Henrik Henriksen jr. fra Buorresárku/Bergeby til høyre på rypejakt i Suodnju. Bærerne er fra venstre Hiendrak Piera/Henrik Per Stina og Lávvel/Mathis Bomban. Foto: Ukjent. Arkiv: Várjjat Sámi Musea

Kilder

Bjørklund, Ivar og Einar Eythorsson 2010. Fiske fangst og tradisjonell kunnskap i indre Varanger. Innsamlet av Johan Albert Kalstad 1993-95. Tromsø Museums Skrifter XXXII.

Leem, Knud 1767. Beskrivelse over Finmarkens lapper.

Nilsen, Øystein 2009. Varangersamene. Bosetning, næring, folketall, utmarksbruk, mv. fra historisk tid til i dag. I M. Krogh og K. Schanche (red.) Várjjat Sámi Musea Čállosat nr. 5.

Irma Trane setter opp rypesnarer med øvet hånd. Legg merke til øksa i beltet. Kvistgjerdet gjør at rypa ledes mot åpningen der snaren sitter. Foto: Thorbjørn Bjørkli

Rype tatt i snare. Foto: Jon Ole Nilsen. Arkiv: Várjjat Sámi Musea

Rypesnarene ble satt nær bakken. Det ble formet «korridorer» i vegetasjonen som rypene fulgte. Dermed gikk de rett i snarene som ble satt der rypene måtte passere for å komme forbi. Andre teknikker var å åte snarene med tørkede bær som rypa skulle ta, men denne metoden var ikke så vanlig i Finnmark.